

Stadsparken i Västerås

Arkeologisk förundersökning

RAÄ 232:1, Västerås stad
Västerås 1:201
Västerås kommun
Västmanland

Anna Libhammer

Stadsparken i Västerås

Arkeologisk förundersökning

RAÄ 232:1, Västerås stad

Västerås 1:201

Västerås kommun

Västmanland

Anna Libammer

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2008

Omslagsfoto: Översiktsbild över Svartån och Stadsparken. Fotograferat av Anna Lihammer från sydost.

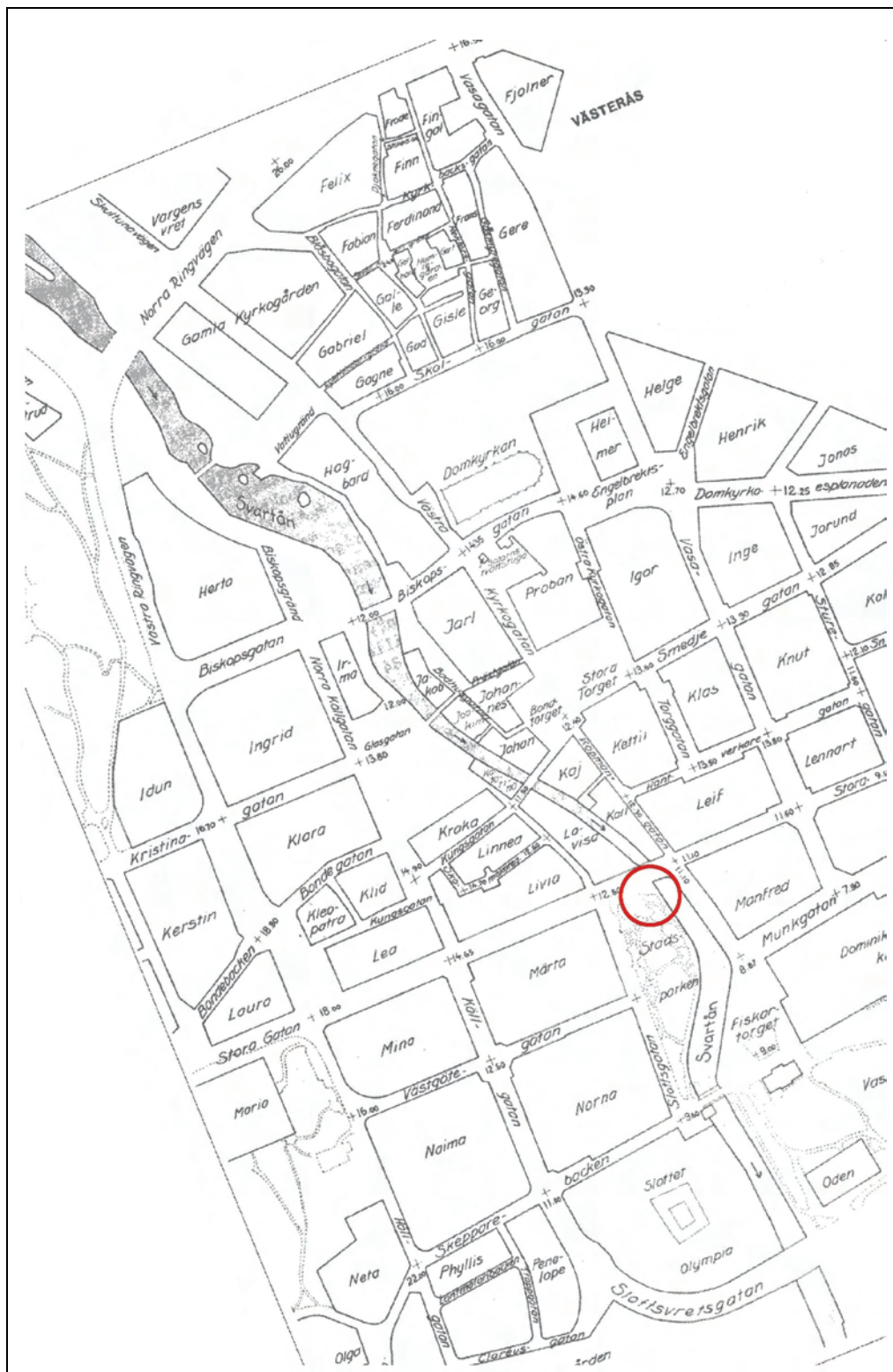
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 987-91-86019-38-9

Tryck: Just Nu, Västerås 2008.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund	1
Målsättning och metod.....	1
Topografi och fornlämningsmiljö	3
Genomförande	5
Undersökningsresultat.....	6
Schakt 1.....	6
Schakt 2.....	8
Tolkning och utvärdering	8
Sammanfattning	8
Referenser	9
Litteratur.....	9
Tekniska och administrativa uppgifter	10
BILAGOR	11
Bilaga. Schakttabell	11

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Efter Medeltidstaden 1977. Skala 1:5000.

Inledning

HPS Driftbolag AB planerar att bygga en restaurang i Stadsparken i Västerås. Restaurangen är planerad till parkens norra del, där Svartån skärs av Stora gatan.

Västerås stadspark ligger inom den fornminnesskyddade begränsningen för det medeltida Västerås. Längs parken löper Svartån och under medeltiden utgjorde sannolikt stora delar av parken en flack strandslutning ned mot ån. I närheten av platsen för den planerade restaurangen har man påträffat mer eller mindre orörda kulturlager.

Länsstyrelsen i Västmanlands län beslutade därför att en arkeologisk förundersökning skulle genomföras på platsen. Förundersökningen utfördes på direktval av Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen i maj 2008. Projektledare var i planeringsfasen Ulf Alström, men ärendet övertogs sedan av Anna Lihammer och Kristina Jonsson.

Bakgrund

Det aktuella exploateringsområdet är mycket begränsat till ytan, restaurangbyggnaden planeras bli 15 x 15 meter. Delar av området är dessutom exploaterat sedan tidigare. I nordöstra delen finns en offentlig toalett i gatuplan. Under den fungerande toaletten finns en äldre, nu avstängd, toalett benämnd *Ubåten*. I övrigt utgörs undersökningsområdet av anlagd parkmark.

Ärendegången har varit något komplicerad. Länsstyrelsen i Västmanlands län utsåg genom direktval Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen som undersökare. Förfrågningsunderlaget från Länsstyrelsen inkom 2007-09-06. Undersökningsplanen författades av Ulf Alström. Inledningsvis utgjorde Fastighetsbolaget Bistro Sundin AB uppdragsgivare. Beslut utifrån dessa uppgifter fattades av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2008-01-18. Det visade sig dock att uppdragsgivaren i detta skede i stället var HPS Driftbolag AB, varvid ett nytt beslut fattades av Länsstyrelsen (2008-02-20, dnr 431-4649-06).

Målsättning och metod

I undersökningsområdets närhet har en rad arkeologiska iakttagelser gjorts. Resultaten är varierande, alltifrån förekomsten av mycket välbevarade och omfattande kulturlager till helt förstörda. Redan inledningsvis bedömdes det som tveksamt om det skulle framkomma äldre lämningar på platsen.

I undersökningsplanen anges målsättningen med den arkeologiska förundersökningen vara att:

- Fastställa omfattning, karaktär och bevarandegrad hos fornlämningen.
- Skapa underlag för bedömning av fornlämningens vetenskapliga potential.
- Utgöra bedömningsunderlag inför beslut om en arkeologisk särskild undersökning är motiverad.

För att uppnå målsättningarna planerades tre schakt att grävas inom undersökningsområdet. Schakten avsågs grävas med grävmaskin. Om lager eller anläggningar påträffades skulle man övergå till handgrävning enligt stratigrafiska principer samt plandokumentation. Schaktens sektioner skulle dokumenteras med foto och ritningar.

I undersökningsskedet förändrades metodiken något, på grund av de topografiska förutsättningarna inom undersökningsområdet. Trots den begränsade ytan medförde ett stort antal sentida störningar och mycket stora höjdskillnader en svårundersökt yta. Dessutom var endast begränsade delar av ytan grävningssbara.

Konsekvensen blev att två schakt grävdes, båda med grävmaskin. Fyllningarna i schakten utgjordes helt av modernt material. Inga äldre kulturlager, anläggningar eller strukturer framkom och därför dokumenterades inga sektioner. Det mindre av schakten, schakt 2, var dessutom inte möjligt att gräva i botten.

Röd begränsning: Undersökningsområdet
Blå begränsning: Schakt
Strecket: Bebyggt område

Figur 2: Plan över undersökningsområdet, där omfattningen av sentida störningar framgår. Schakt 1, till vänster och schakt 2 till höger. Upprättad av Anna Lihammer.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet är beläget invid Svartåns västra sida och längs områdets norra sida löper Stora Gatan. Direkt nordöst om platsen finns nu den bro där Stora Gatan korsar Svartån.

Topografien på platsen utgörs dels av en byggnad inrymmande en offentlig toalett och dels anlagd parkmiljö. Svartån har idag en kraftig stenskoning, ursprungligen utgjordes åns stränder av flacka åsluttningar (Bergquist 1993; Bergquist & Bäck 2001). Både i närheten av undersökningsområdet och i andra delar av den medeltida staden har man påträffat fyllnadslager som tolkats som rester efter äldre markuppbyggnad och skydd mot ån och översvämningar.

Stadsparken ligger inom den i fornminnesregistret ungefärliga begränsningen för det medeltida Västerås, RAÄ 232 (FMIS). Begränsningen avser ett ca 1 100 x 700 meter stort område, vars utbredning finns på båda sidor om den i nordsydlig riktning löpande Svartån. Vid tidigare undersökningar har omfattande kulturlager framför allt konstaterats i den del av den medeltida staden som var belägen öster om ån. Stadsparken ligger på åns västra sida.

Västerås tillhör ett tidigt skikt bland Mälardalens städer. Det äldsta skriftliga belägget för urbanisering är anläggandet av stadens dominikanerkloster ca 1244. Men orten nämns som biskopsort redan på 1100-talet i ett fundamentsbrev för den svenska kyrkoprovinsen (Medeltidsstaden 1977, s. 8). Västerås har därmed rimligen varit en betydelsefull plats långt tidigare. Stadens långa historia understryks av förekomsten av tidigmedeltida gravar i stadens centrala delar.

Staden var också utskeppningshamn för Bergslagen (Bergold & Bäck 2006 s. 55). Den medeltida hamnen anses ha varit belägen i nuvarande Stadsparkens södra del (Forenius 1996), alltså relativt nära undersökningsområdet. Inför undersökningen bedömdes det även som möjligt att påträffa bryggor, kajer och liknande anläggningar.

Stadsparken har ett spännande läge inom den medeltida staden. Direkt nordväst om platsen ligger kvarter Livia. Här fanns den nu försvunna kyrkan S:t Nicolai med tillhörande kyrkogård. Kyrkan finns nämnd i skrift år 1311 och rester av den har påträffats vid ett antal arkeologiska undersökningar. Ungefär 250 meter sydväst om ytan finns Västerås slott, som är en av endast fem kvarvarande medeltida byggnader i Västerås (Medeltidsstaden 1977).

Den äldsta bevarade kartan över Västerås utgörs av Carlsteens karta från 1688. Det äldre kartmaterialet tyder på att det i varje fall under 1600-talet fanns kvartersbebyggelse på området längs Svartåns västra sida. Det handlar då om självägande gårdar. Området tycks också ha drabbats av 1668 års våldeld (Kumlien 1971, s. 159ff; Olsson 1985).

I närheten av Stadsparken har ett mindre antal arkeologiska undersökningar genomförts. Vid de flesta har man kunnat konstatera omfattande störningar. I Slottsgatan, som löper ungefär 30 meter väster om undersökningsområdet, kunde dock välbevarade och orörda kulturlager dokumenteras. Kulturlagrens tjocklek varierade mellan 1,18–2 meter. I norra delen av Slottsgatan, den del som ligger närmast 2008 års undersökningsområde, framkom 1,64 meter tjocka kulturlager. De äldre lagren tolkades vara tidig- och högmedeltida lager som avsatts på tomtmark. Dateringen är dock något tveksam, lagren hänfördes till tidig medeltid endast på grund av att tegel saknades i lagren (Ros 1994).

Figur 3: Undersökningsområdets topografiska läge. Områdets begränsning framgår av den inhägnade ytan. Fotograferat av Anna Lihammer från sydost.

Även i korsningen av Stora Gatan och Slottsgatan har kulturlager påträffats, där det yngsta tolkades som en eldhärjad bebyggelsenivå. Här rör det sig dock om ett område som är mycket stort och kulturlagren är att bedöma som fragmentariska och svårtolkade rester. Lagren framkom på ca 1,5–2 meters djup (Forenius 1996).

Andra undersökningar har framför allt påvisat omfattande fyllnadslager med senare datering. Vid en mindre undersökning i Stadsparkens mellersta del påvisades utfyllnader som daterades till 1600-talet eller senare. Här kunde inga bebyggelse lämningar konstateras (Carlsson 2001). Detsamma gäller lagerbilden under Stora Gatan. Visserligen framkom lager på mellan 0,4–1 meters tjocklek, men sannolikt är de flesta att betrakta som utfyllnadslager med varierande datering (Bergquist 1992). Samma bild har konstaterats på andra platser längs åns sträckning, till exempel i Vasaparken längre söderut (Bergquist & Bäck 2001) och i kvarter Joakim längre norrut (Lihammer in prep).

Undersökningsområdet år 2008 är beläget direkt invid Svartån och det består sannolikt helt av fyllnadsmassor. Den tidigare undersökning som varit belägen närmast området ägde rum inför anläggandet av en fontän i Stadsparken. Vid denna undersökning drogs ett långt schakt från Slottsgatan och österut mot platsen för fontänen. Ungefär 2 meter in i parken från Slottsgatan sett framkom rester efter kulturlager. De var ca 0,5–0,6 meter tjocka. Efter denna plats var marken återigen mycket störd och inga mer lager kunde iakttas. Ovanpå lagren fanns fyllnadslager (Sjö 1989).

Genomförande

Inom det begränsade undersökningsområdet finns mycket stora höjdskillnader, en offentlig toalett, en äldre toalettbyggnad under den nuvarande samt mycket störningar i form av äldre ledningar och konstruktioner.

Genom uppdragsgivarens försorg genomfördes en del förberedande insatser på ytan inför den arkeologiska undersökningen. Marksten, räcken och en stentrappa togs bort och en del mindre träd fälldes. Vidare lyftes stora stenar som ingick i parkanläggningen bort. Eftersom undersökningen genomfördes mitt i Västerås centrum och skulle innebära djupschaktning och andra potentiellt farliga moment svarade uppdragsgivaren även för att arbetsområdet stängslades in. Vidare genomfördes kabelvisning och avstängning av el innan undersökningen.

Undersökningsområdet visade sig vara svårundersökt arkeologiskt. På grund av den begränsade ytan och de omfattande sentida störningarna fanns det mycket få grävbara ytor. Sammantaget togs två schakt upp. Något äldre material framkom inte i något av dem.

Efter undersökningen fylldes schakten igen.

Figur 4: Undersökningsområdet från öster, fotograferat från andra sidan Svartån. Höjdskillnaderna framgår tydligt. Även omfattningen av den moderna toalettbyggnaden framgår. Fotograferat av Anna Libhammer från öster.

Undersökningsresultat

Sammantaget grävdes två schakt inom undersökningsområdet. På grund av de omfattande höjdskillnaderna, de kvarstående toalettbyggnaderna, kända kablar och installationer under mark återstod det bara två områden inom ytan som var möjliga att undersöka arkeologiskt.

Schakt 1

Det första schaktet var ca 4 x 3 meter. Schaktet togs upp i slänten mellan den högre belägna parkmarken och den lägre belägna ingången till den gamla toaletten (se figur 2). I slutningen fanns innan undersökningarna planteringar, träd och anlagda stenpartier. Här har även funnits en belysningsstolpe, som dock flyttats innan undersökningen.

På grund av de stora nivåskillnaderna på platsen, blev den norra delen av schaktet ca 1,2 meter djup, medan den södra schaktdelen blev närmare 3,5 meter djup.

Redan innan undersökningen bedömdes det som tveksamt huruvida det kunde finnas äldre kulturlager eller strukturer på platsen. Schakt 1 bekräftade denna bild.

Den södra delen, det vill säga delen med de uppbyggda parkanläggningarna, bestod till ett djup av 2 meter enbart av sentida matjordslager. Sannolikt har de påförts just för parkanläggningarna. I detta lager framkom moderna föremål, till exempel flaskor. Grävningen försvårades av förekomsten av en hel del äldre ledningar, som inte var i bruk och inte fanns med på den inför undersökningen genomförda kabelanvisningen. Detta medförde avbrott i arbetet för besök från Mälarenergi.

Figur 5: Schakt 1. Fotograferat från nordväst. Fotograferat av Anna Libhammer.

Under detta påförda jordlager framkom resterna efter ett trasigt betonggolvs. De äldre ledningarna fortsatte under detta. Betonggolvet framkom på samma nivå som den nuvarande stenläggningen framför ingången till den äldre toalettbyggnaden.

Under betonggolvet fortsatte de moderna fyllnadsmassorna. Här var det dock en större inblandning av stora stenar. Rimligen rör det sig om fundament för den moderna byggnad som betonggolvet utgör en rest efter alternativt delar av åns sentida skoning.

I det norra schaktpartiet, under kullerstensläggningen framför den äldre toaletten, framkom också enbart moderna massor. Här noterades även en äldre VA-ledning på betydande djup (ca 1 meter från kullerstensläggningen räknat). Utfyllnadsmassorna hade här ett betydligt större innehåll av grovt grus, som sannolikt utgjort sättsand för kullerstensläggningen.

Inför undersökningen var det en förhoppning att kunna konstatera huruvida det kunde tänkas finnas rester efter kulturlager under den äldre toalettbyggnaden. Detta var inte fallet.

Vid 1,2 meters djup från kullerstensläggningen strömmade vatten in i schaktet. Detta utgör samma nivå som åns nuvarande vattennivå. Utifrån resultaten i schakt 1 tolkas denna del av ytan som helt utschaktad och uppbyggd under sen tid. Tolkningen understryks av de ytterligare resterna efter modern bebyggelse som framkom i schaktet.

Figur 6: Det moderna fyllnadsmaterialet som framkom i schakt 1. Samma typ av fyllnadsmaterial framkom i hela schaktet. Fotograferat av Anna Lihammer från väster.

Schakt 2

Det andra schaktet förlades till det stensatta området väster om den stående toalettbyggnaden (se figur 2). Schaktet var 2 x 1 meter och lades längs inre delen av förundersökningsområdets västra begränsning.

Enligt de kabelanvisningar som genomfördes inför undersökningen var detta en del av området där det inte skulle finnas några ledningar eller dylika moderna störningar i marken. Schaktet visade sig dock vara fullt av ledningar, både äldre och moderna som sannolikt fortfarande är i bruk. På grund av detta var det inte möjligt att gräva schaktet i botten, utan grävningen avbröts vid ett djup på ca 1 meter. Även här föranledde fyndet av ledningar avbrott i arbetet och besök från Mälarenergi.

Fyllningen var ned till det grävbara djupet helt modern och utgjordes av grovt grus av den typ som används som fyllning i ledningsnedgrävningar. Steril markyta påträffades inte.

Tolkning och utvärdering

Vid den arkeologiska förundersökningen grävdes två schakt. Schakten förlades till de delar av undersökningsområdet som bedömdes vara de mest ostörda.

I de båda schakten inom undersökningsytan påträffades endast moderna och påförda fyllnadsmassor. Dock var det inte möjligt att gräva det mindre schakt 2 i botten.

Undersökningsresultaten visar att ytan inom förundersökningsområdet är mycket störd av moderna aktiviteter. Sannolikt utgörs marken i hela ytan av påförda moderna fyllnadsmassor. Möjligheten att det skulle finnas rester av kulturlager någonstans inom ytan bedöms som synnerligen liten.

Sammanfattning

Vid förundersökningen inför den planerade restaurangbyggnationen i Stadsparkens norra del framkom endast moderna påförda massor – och dessutom många moderna störningar. Resultaten understryks av att äldre betonggolvet och VA-ledningar framkom djupt ned i schakten.

KM bedömer att ytan inom undersökningsområdet saknar antikvarisk potential och att det inte föreligger något behov av ytterligare antikvariska åtgärder inom undersökningsområdet. Det är dock Länsstyrelsen i Västmanlands län som äger beslut i frågan.

Referenser

Litteratur

Bergold, H. & Bäck, M. 2006. Björn Olsson Grytgjutare och hans verkstad i stormaktstidens Västerås. *Blick för Bergslagen*. Årsbok 2006. RAÄ. Avdelningen för arkeologiska undersökningar UV Bergslagen. Örebro.

Bergquist, U. 1992. *Slottsgatan. Arkeologisk förundersökning. Slottsgatan (sträckan Stora Gatan–kvarteret Kraka)*. RAÄ 232, Västerås, Västmanland. RAÄ UV Uppsala Rapport. Uppsala.

Bergquist, U. 1993. *Arkeologisk förundersökning. Lovisa. Kvarteret Lovisa, Västerås, Västmanland*. RAÄ UV-Uppsala 1993. Uppsala.

Bergquist, U. & Bäck, M. 2001. *Förundersökningar i klostrets närhet – Vasaparken och Munkgatan i Västerås*. RAÄ 232, Västerås stad och kommun, Västmanland. RAÄ Rapport UV Bergslagen 2001:4. Arkeologiska förundersökningar. Örebro.

Carlsson, R. 2001. *Västerås stadspark. Arkeologisk förundersökning*. RAÄ 232, Stadsparken, Västerås stad, Västmanland. Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen Rapport 2001:30. Västerås.

Forenius, S. 1996. *Rapport. Arkeologiska undersökningar. Bondtorget och Stadsparken*, RAÄ 232, Västerås, Västmanland. RAÄ UV Uppsala. Uppsala.

Lihammer, A. in prep. RAÄ 232, kvarter Joakim, Västerås stad. Arkivrapport inom Rapportprojektet.

Kumlien, K. 1971. *Västerås genom tiderna. Del II. Västerås till 1600-talets början*. Västerås.

Medeltidsstaden 4. Västerås. 1977. RAÄ Rapport. Stockholm.

Olsson, S. 1985. *Idealstad med förbinder – studeir i Västerås byggandshistoria i förindustriell tid. Figurblock*. Västerås genom tiderna. Del V:1. Stadens byggnadshistoria från 1640 till 1800-talets mitt. Västerås.

Ros, J. 1994. *Slottsgatan. Arkeologisk förundersökning. Slottsgatan (sträckan Skepparbacken–Stora Gatan)*, RAÄ 232, Västerås, Västmanland. RAÄ UV Uppsala Rapport. Uppsala.

Sjöo, R. 1989. *Rapport angående schaktkontroll för nyanläggande av fontän i Stadsparken*. Västmanlands läns museum. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM07096
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	Dnr 431-4649-06, 2008-02-20
<i>Undersökningsperiod:</i>	2008-05-08
<i>Arkeologtimmar:</i>	16 timmar
<i>Maskintimmar:</i>	5,5 timmar
<i>Exploateringsyta:</i>	225 m ²
<i>Personal:</i>	Anna Lihammer, Kristina Jonsson
<i>Belägenhet:</i>	Stadsparken, Västerås 1:201
<i>Ekonomisk karta:</i>	11G2iSV, 11G1iNV
<i>Koordinatsystem:</i>	Rt90
<i>Koordinater:</i>	X6610136, Y1541699
<i>Höjdsystem:</i>	–
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	12 foton
<i>Fynd:</i>	–

BILAGOR

Bilaga. Schakttabell

Schakt	Marks­lag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd
1	Parkmark invid Svartån.	4	3,5	12	Schaktet förlades i en sluttande del av det södra undersökningsområdet, i mark som utgjordes av en äldre terrasserad rabatt samt kullerstenbelagd gång. I schaktet framkom endast moderna massor. Ned till ett djup av 2 meter utgjordes de enbart av majjord. Därunder framkom ett äldre betonggolv. Under detta och ned till ett djup av 1 meter framkom ett stort antal större stenar, även dessa i ett modernt, påfört lager. I schaktet framkom ett antal äldre ledningar samt djupt ned en äldre VA-ledning. Enbart modern fyllning framkom.	–	–
2	Parkmark invid Svartån.	2	1	2	Schaktet förlades i gatunivå i undersökningsområdets västra del. I schaktet framkom en sådan stor mängd både äldre och moderna ledningar att grävningen fick avbrytas vid 1 meters djup. Enbart modern fyllning framkom.	–	–